

Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerde Ortaöğretim Edebiyat Öğretim Programlarının İçeriği¹

Eğitim Dünyası Araştırma
ve Geliştirme Dergisi
Cilt: 1 Sayı: 2
Sayfa Aralığı: 10-28
10.5281/zenodo.17041609
e-ISSN: 3062-3863
edagonline.com
© Eğitim 2023 Derneği

Dr. Esra ALKAN^{ID}
Gazi Üniversitesi, e-posta: alkanesra.63@gmail.com
Prof. Dr. Ali YAKICI^{ID}
Gazi Üniversitesi, e-posta: yakici@gazi.edu.tr

Kaynak Göster:

Alkan, E. & Yakıcı, A. (2025). Türk devletleri teşkilatına üye ülkelerde ortaöğretim edebiyat öğretim programlarının içeriği. *EDAG Online*, 1(2), 10–28. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17041609>

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde ortaöğretim düzeyinde kullanılmakta olan edebiyat öğretim programlarının içeriğini değerlendirmektir. Bu amaç çerçevesinde çalışma nitel araştırma yöntemine uygun bir biçimde yürütülmüştür. Nitel araştırma metodlarından biri olan tarama modelinin kullanıldığı bu çalışmada doküman incelemeleri sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın veri kaynakları olarak Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’da ortaöğretim düzeyinde edebiyat öğretiminde kullanılmakta olan öğretim programları ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle öğretim programları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Programların genel yapısı ve felsefesi açıklanmıştır. Programların içeriğini değerlendirmek amacıyla belirlenen ölçütlerden hareketle içerik değerlendirme tablosu oluşturulmuştur. İlgili ülkelerin ortaöğretim edebiyat öğretim programları tabloda belirtilen ölçütlerden hareketle değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, edebiyat öğretim programı, içerik.

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate the content of literature curricula used at the secondary level in the member countries of the Organization of Turkic States. Within this framework, the study was conducted in accordance with the qualitative research method. Using the survey model, one of the qualitative research methods, this study examined the data obtained through document analysis using descriptive analysis. The study's data sources were the curricula used in literature education at the secondary level in Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. The study first translated the curricula into Turkish. The general structure and philosophy of the curricula were explained. A content evaluation table was created based on the criteria established to evaluate the content of the curricula. The secondary literature curricula of the relevant countries were evaluated based on the criteria specified in the table.

Key Words: Organization of Turkish States, literature curriculum, content.

¹ Bu çalışma, Ali Yakıcı danışmanlığında Esra Alkan tarafından hazırlanmış olan "Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerde Ortaöğretim Düzeyinde Edebiyat Öğretimi (Program ve ders kitapları açısından bir değerlendirme)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Eğitim en genel anlamıyla “insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir” (Fidan, 1996, s.4). Bu süreçte edinilen bilgi, beceri, tutum ve davranışların yanı sıra kişinin doğup büyüdüğü ve yaşadığı toplumun kültürel yapısı da onun yetişmesinde ve kişiliğinin oluşumunda etkili olan faktörlerdir. Önceleri “terbiye” kavramıyla karşılanan bu sözcük, tarihsel süreç içinde içerdiği kapsam alanıyla insan için oldukça önemli ve kuşatıcı bir değer kazanır. Edebiyat ise salt “dil” açısından bile bu değerini daha da anlam kazanmasına, insanların iletişim kanallarıyla birbirini anlama, keşfetme ve öğrenme hususunda gelişimine katkı sunar. Etkileşim alanı eğitim gibi oldukça geniş olan edebiyat sanattan kültüre, matematikten felsefeye kadar birçok bilim dalıyla kurduğu ilişkiyle öğrenme evrenini büyütür. Edebiyat eğitimi insanı merkeze alarak onun hayata bakışında, yorumlama ve değerlendirme kabiliyetinde, sosyolojik, psikolojik ve kültürel ilerlemesinde özel bir değere dönüşür. Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenmesi bakımından birbirini tamamlayan ve birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Hem edebiyatın hem de eğitimin nesnesi, konusu insandır. “İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur.” (Kavcar, 1994, s. 2). Dil, kültürün taşıyıcısı olarak en güzel hâliyle edebiyat eserlerinde yer alır. Hayatın ve hayata bakış tarzlarının tamamına yakını bu eserlere yansıtıldığı için bir milletin kültürü ile kültürlenerek eğitilmenin yolu da edebiyattan geçmektedir (Cemiloğlu, 2003, s. 15). Edebiyat eğitimi Yalçın (2002), “dil en güzel örneklerini tanıma amacına yönelik bir eğitim” olarak tanımlar (s. 45). Öğrenciler bu aşamada dilin en güzel örnekleri ile karşılaşacak, onları anlayacak ve kendileri de dili aynı güzellikte kullanmaya çalışacaktır.

Edebiyat eğitiminin öneminden hareketle edebiyat öğretim sürecinin iyi bir şekilde planlanması ve öğretimin kalitesini artıracak unsurların özenle belirlenmesi gerekmektedir. Edebiyat öğretimi “bireyin dil bilgisini artırıp dil kullanma becerisini geliştirdiği, bireyin görgüsünü zenginleştirerek insanlığın değişik durumlarını tanıtırarak kişiliğini geliştirmesine katkı sağladığı için ana dili eğitimi olumlu veya olumsuz yönde etkileyen” önemli bir unsurdur (Marshall, 1994, s. 45). Birey; ana dilini sadece var olanı tanımlamak ve anlamlandırmak için değil, henüz var olmayı ortaya çıkarmak ve tasarlamak için de kullandığından dil ve edebiyat öğretimi yoluyla dil becerilerini daha etkili bir biçimde geliştirebilmektedir (Çelik, 2013, s. 40).

Edebiyat öğretimi etkileyen çok sayıda değişken vardır. Etkili bir edebiyat öğretimi için öncelikle öğretim programları olmak üzere ders kitapları, öğrenme yöntem ve teknikleri, ölçme-değerlendirme araçları vb. gibi eğitimin kalitesini belirleyen unsurların titizlikle hazırlanması gerekir. Özellikle öğretim programları eğitim-öğretim sürecinin doğru ve etkili bir şekilde yürütülmesinde temel işleve sahiptir.

Öğretim programları bir dersin bireye kazandırılması amaçlanan okul veya okul dışı eğitim faaliyetlerini kapsayan eğitim programları doğrultusunda hazırlanan; dersin hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme öğelerini içeren kılavuzdur. Öğretim programı “eğitim programı içinde ağırlık taşıyan, genellikle belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir program”dır (Varış, 1996, s. 14). Kısaca ilgili dersin öğretimiyle ilgili okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan tüm etkinlikleri içeren yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2020, s. 6). Mevcut eğitim programları bilgi ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler sonucunda yetersiz hâle gelebilmektedir. Bu sebeple eğitim programlarıyla ilgili birtakım geliştirme çalışmaları yapmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Program geliştirme çalışmalarının amacı öğrenmeyi en etkili şekilde gerçekleştirmektir. Eğitim programlarından en iyi sonuçları almaya yönelik yapılan faaliyetlerin tümü program geliştirmenin kapsamına girer. Bir program tasarısı

hedef (kazanım, amaç), içerik (konu, ünite, kapsam, müfredat, muhteva), öğrenme-öğretme süreci (öğrenme yaşantıları, eğitim durumları) ile ölçme-değerlendirme (sınama durumları) olmak üzere dört temel öğeden oluşmaktadır. Program hazırlanırken bu öğeler dikkate alınır.

Hedefler, öğrenciye kazandırılmak amacıyla seçilen istendik davranışlardır. Diğer bir ifadeyle yetiştirilecek insanda bulunması uygun görülen eğitim aracılığıyla kazandırılabilir istendik özelliklerdir. Bunlar bilgiler, beceriler, değerler, yetenekler, ilgiler, tutumlar, alışkanlıklar vb. olabilir (Demirel, 2020, s. 111). Bir toplum istendik özelliklerle donanmış bireylere sahip olduğu oranda istendik toplum olma niteliğini kazanır ve bu niteliği sürdürür (Bilen, 2006, s. 9). Eğitim faaliyetleri planlanırken ilk olarak bireylere hangi özelliklerin kazandırılmak istendiği belirlenmelidir. Bu sebeple programın hedef boyutunda “Bireyleri niçin eğitiyoruz?” sorusuna yanıt aranır.

Programın içerik boyutunda belirlenen hedeflere ulaşmak için “Ne öğretelim?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu bakımdan programın içerik boyutunda öğretilecek konuların düzenlenmesi söz konusudur (Demirel, 2020, s. 138). Eğitimde öncelikle hedef ve davranışlar belirlenir daha sonra bu hedef ve davranışların kazandırılmasını sağlayacak olan içerik düzenlenir. Bu sebeple içerik, hedef davranışlar için bir araçtır. Bir içerik düzenlenirken hedef davranışlarla tutarlı, çağdaş, bilimsel, sanatsal ve felsefi bilgiyle donatılmış, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve birbirinin ön koşulu, bilinenden bilinmeye kendi içinde mantıklı bir tutarlılık olmasına dikkat edilmelidir (Sönmez, 2020, s. 130). Varış (1996) ise içerik seçiminde toplumsal faydaya dikkat çekerek “Çocuklarımız ve gençlerimiz ülkemizin kalkınmasına katkıda bulunacak bir şekilde yetişebilmek için ne öğrenmelidir?” sorusuna yanıt aranması gerektiğini ifade eder (s. 115).

Program geliştirme çalışmalarının süreç boyutunu eğitim durumları ya da öğrenme-öğretme süreci oluşturur. Program geliştirme öğelerinin üçüncüsü olan öğrenme-öğretme süreci belirlenirken “nasıl” sorusuna yanıt aranır. Öğrencilere istenilen davranışları kazandıracak öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi bu aşamada ele alınmaktadır. Bu yaşantılarının düzenlenmesinde belli ölçütlerin olması ve öğrenmelerin nasıl olduğunun bilinmesi gereklidir. Bu sebeple öğrenme-öğretme süreci öğrenci açısından öğrenme, öğretmen açısından da öğretme yaşantıları düzeneği olarak tanımlanabilir (Demirel, 2020, s. 151). Sönmez (2020) ise öğrenme-öğretme sürecini “hedef davranışları öğrenciye kazandırmak için gerekli uyarıcıların düzenlenip işe koşulması” şeklinde tanımlar (s. 149).

Sınama durumları ya da ölçme-değerlendirme öğrencide gözlemeyi planladığımız istendik davranışların kazanılıp kazanılmadığı hakkında bir karara varma işidir. Yetiştirilen öğrencinin istendik davranışlara sahip olup olmadığına bakarak sınama durumlarını düzenleyebiliriz (Demirel, 2020, s. 168). “Bu aşamada, öğrencilerin hedeflere ulaşma dereceleri çeşitli ölçme araçlarıyla saptanır. Sınama durumları sonucu elde edilen bulgular, öğrencilere hedeflere ulaşma dereceleri, öğretmenlere ise gerçekleştirdikleri öğretim faaliyetlerinin etkililiği hakkında bilgi verir.” (Erden, 2011, s. 20). Ölçme-değerlendirme çalışmaları ile yürütülen öğretim programının etkililiği ve öğrencilerin belirlenen hedef davranışlara ne derece ulaştıkları tespit edilir. Eğitimde ölçme-değerlendirme değişik amaçlarla yapılır. Bunlar öğrencilerin eğitim sürecinin başında tanınması, süreç içinde öğrenmelerin izlenmesi ve sürecin sonunda öğrenme düzeyinin belirlenmesidir. Öğrencilerin tanınmasıyla onlara yönelik gelişebilecekleri öğretim-öğrenme ortamlarına sokulmaları; öğrenmelerin izlenmesi, öğrenme eksikliklerinin zamanında belirlenerek ortadan kaldırılması; öğrenme düzeyinin belirlenmesi de hedeflerin gerçekleştirme derecesinin ortaya konması içindir (Özçelik, 2016, s. 231).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde ortaöğretim düzeyinde edebiyat derslerinde kullanılmakta olan öğretim programlarının içeriğini değerlendirmektir. Türk Devletleri Teşkilatı Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye'nin üye; Macaristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkmenistan'ın gözlemci üye statüsünde yer aldığı Türk devletlerinden oluşan uluslararası bir kuruluştur. Teşkilatın amacı üye ülkeler arasında kapsamlı iş birliğini teşvik etmektir. Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler birçok alanda iş birliği yapmaktadır. Üye ülkeler arasındaki çalışmalar Teşkilatın kurulduğu günden beri artarak devam etmektedir. Teşkilatın siyasi, ekonomi, sağlık, turizm gibi yirmi farklı alanda iş birliği mevcuttur. Bu iş birliği alanlarından biri de eğitimidir. Eğitime, İkinci Zirve'de "Eğitim, Bilim ve Kültürel İş Birliği" başlığı altında yer verilmiştir. Ortak kültür, dil ve tarih birliği Türk devletleri arasındaki dayanışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu düşünceden hareketle Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde ortaöğretim düzeyinde edebiyat öğretimi çalışmanın alanı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın ortaya çıkışını oluşturan nokta, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde edebiyat öğretim programlarıyla ilgili bütüncül bir çalışmanın olmamasıdır. Edebiyat öğretimiyle ilgili yapılan çalışmalar genellikle tek bir ülkeyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada, Türk Devletleri Teşkilatına üye dört ülkede ortaöğretim düzeyinde kullanılmakta olan edebiyat öğretim programı incelenmiştir. Araştırma, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin edebiyat öğretim programlarına yönelik bilimsel veri oluşturması açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında ortaya çıkacak sonuçların MEB Talim ve Terbiye Kurulunun Türk Dili ve Edebiyatı dersi için yaptığı program geliştirme çalışmalarına katkı sağlayacağına, Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerde edebiyat öğretimi sürecinde ortak bir strateji üzerinden ilerlenmesine ve yapılacak olan daha sonraki çalışmalara ışık tutacağına inanılmaktadır.

Veri Toplama ve Analizi

Araştırmada doküman incelemeleri sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu amaçla öncelikle Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkelerin edebiyat öğretim programları Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Programlar öğeleri açısından değerlendirilmiş, içerik açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Çalışma alanı Türk Devletleri Teşkilatına üye olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ile sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma üye ülkelerin ortaöğretim düzeyinde kullanılmakta olan edebiyat öğretim programları ve sınırlandırılmıştır.

BULGULAR

1. Türk Devletleri Teşkilatın Üye Ülkelerin Ortaöğretim Edebiyat Öğretim Programlarının Yapısı

1.1. Azerbaycan Cumhuriyeti Ortaöğretim İçin Edebiyat Dersi Öğretim Programı

Azerbaycan Cumhuriyeti Ortaöğretim İçin Edebiyat Dersi Öğretim Programı, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Eğitim Sorunları Enstitüsü tarafından 2013'te 5-11. sınıflar için ortak hazırlanmıştır. Programın hazırlık ekibinde filoloji, eğitim bilimleri, eğitim felsefesi alanlarındaki akademisyenler, proje koordinatörü, okullardaki "Yılın En İyi Öğretmeni" ödülüne sahip öğretmenler ve diğer alan öğretmenleri yer almıştır.

Program öğrencilerin genel gelişimlerini, ilgi alanlarını ve eğilimlerini dikkate alarak edebiyat eğitimi için en uygun koşulların yaratılmasını öngörür. Bu amaçla programda genel ve tam ortaöğretim düzeyinde birbiriyle bağlantılı olan dersin içerik hatları ve standartları ile öğrenci becerilerinin gelişim yönleri açıklanmıştır. Program disiplin içi ve disiplinler arası bütünleştirme, dersin öğretimi için temel gereksinimler, eğitim sonuçlarını belirterek eğitim organizasyonunda kullanılan yöntemlerle ilgili öneriler içerir.

Program, “Edebiyat Eğitiminin İçeriği”, “Öğrenme Stratejileri” ve “Öğrenci Başarılarının Değerlendirilmesi” olarak üç bölümden oluşmaktadır. Edebiyat eğitiminin içeriği bölümünde programın hareket noktası, amacı, genel öğrenme çıktıları, içerik ve eylem hatları, içerik standartları hakkında bilgi verilmiştir. Program; ulusal ve evrensel değerleri önceleyen, öğrenci merkezli, talep ve sonuç odaklı, bütünleştirici eğitim ilkelerinden hareketle hazırlanmıştır.

Edebiyat öğretiminin amacı öğrencilerin dünya görüşlerini zenginleştirmek; ahlaki-estetik gelişimlerini sağlamak; tarihî-edebî süreç örneklerini öğrenme, inceleme ve değerlendirme becerisi oluşturarak konuşma kültürü kazandırmaktır. (Azerbaycan Cumhuriyeti Ortaöğretim İçin Edebiyat Dersi Öğretim Programı, 2013, s. 8).

Programda yer alan içerik satırları, konunun genel öğrenme çıktılarının gerçekleştirilmesini sağlamak için belirlenen içeriğin gerekli bir parçasıdır. İçerik satırları “edebiyat ve yaşam gerçekleri”, “sözlü anlatım” ve “yazılı anlatım” olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

Eylem satırları, içerik standartlarında gösterilen bilgilerin elde edilmesinde öğrenciye pratik imkânlar sunmaktadır. Dersin içerik standartları bu eylem satırları ile ilişkili bir biçimde uygulanmaktadır. Her dersin belirlenmiş eylem satırları vardır. Bunlar: sorunun çözümü, yargı ve gerekçe, iletişim, araştırma, başvuru ve sunumdur (Azerbaycan Cumhuriyeti Ortaöğretim İçin Edebiyat Dersi Öğretim Programı, 2013, s. 9).

İçerik standardı devletin öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyine göre belirlediği gerekliliktir. Derslere yönelik öğrenme çıktılarından, içerik hatları için ana ve alt standartların sunumundan oluşur. İçerik standartları sonuç şeklindedir ve kesin edininimleri kapsamaktadır. Programdaki ana standart ile ona bağlı alt standartların gerçekleştirilmesi nihai hedef olarak ortaya koyulmuştur. İçerik standartları belirlenirken öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerinin oluşumu esas alınmıştır. “İçerik standartları, bilgi ve faaliyet bileşenlerine ayrılmaktadır. Bilgi bileşeni standardın önemli bilgi kısmını (verilmesi gerekli olan yeni enformasyon) oluşturmaktadır. Faaliyet bileşeni ise standardın icra kısmını oluşturmakta ve öğrencilerden beklenen becerilerin oluşmasına olanak sağlamaktadır.” (Uçak & Aliyev, 2020, s. 28).

Disiplin içi ve disiplinler arası entegrasyon başlığı altında bütünleştirici eğitimin öneminden bahsedilmiştir. Genel eğitim düzeyinde devlet standartları ve programlarının hazırlık aşamasında atıfta bulunulan genel ilkelerden biri de bütünleştiriciliktir. Edebiyat; Azerbaycan dili, tarihi, coğrafyası ve yabancı dil, bilişim, yaşam bilimleri vb. konularla ilişkilidir. Öğrenme sürecinde bu ilişkilerin gerçekleştirilmesi gerekir. Öğrenci bilimsel bilgileri sistematik ve bağlantılı bir şekilde benimsemeli, onun zihninde hayatın tam, eksiksiz bir resmi oluşturulmalıdır.

Öğrenme stratejileri bölümünde edebiyat eğitiminin organizasyonu için temel gereksinimler, aktif/etkileşimli derslerin aşamaları ve organizasyonu, öğretim sürecinde kullanılan çalışma biçimleri, yöntem ve teknikleri tanıtılmıştır. Öğretmenin eğitim etkinliği planlamasına yönelik örneklerle yer verilmiştir.

Programın hareket noktasının açıklandığı bölümde öğrencilerin bireysel farklılıklarının, ilgi ve ihtiyaçlarının merkeze alındığı görülür. Ulusal ve evrensel değerlerin ön planda tutulması öğrenme-öğretme sürecinin değer odaklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca programda, “Çağdaş

okulda bağımsız düşünebilen, edindiği bilgileri uygulayabilen, karşılaştığı sorunları çözebilen, saf ahlaklı, girişimci, yaratıcı, demokratik ve hümanist gençlerin yetiştirilmesi” (2013, s. 6) toplumsal bir talep olarak görülmekte ve öğretmenin asıl görevinin “Sanat eserlerinin derinlemesine analizini, metinde ortaya çıkan ana problemlerin tartışılmasını düzenlemek.” (2013, s. 46) olduğu ifade edilerek öğretmenin süreçte öğrencinin potansiyelini ortaya çıkarmak için rehber konumunda yer alması gerektiği belirtilir. Programda aktif ve iş birlikli-etkileşimli öğrenme teorilerinden yararlanılmıştır. Programın yapılandırmacı yaklaşımdan hareketle hazırlandığı ve programa ilerlemeci eğitim felsefesinin hâkim olduğu söylenebilir.

1.2. Genel Ortaöğretim Seviyesinin Sosyal-Beşerî Bilimler Yönündeki 10-11. Sınıfları İçin Kazak Edebiyatı Dersi Örnek Öğretim Programı

Kazakistan Cumhuriyeti’nde genel eğitim okullarında eğitim süreci, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığının 3 Ağustos 2022 tarihli Zorunlu Devlet Standardı ve 16 Eylül 2022’de onaylanan Kazak Edebiyatı Örnek Öğretim Programı’na uygun olarak yürütülmektedir. Bu Bakanlığın alt birimi olan Ibray Altınsarin Milli Bilimler Akademisi’nde ise öğretim programından hareketle “Ortaöğretim Kurumlarında Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı Konularının Öğretilmesinin Kavramsal Temelleri” ve “Kazakistan Cumhuriyeti Ortaöğretim Kuruluşlarında Eğitim Sürecinin Organizasyonunun Özelliklerine İlişkin Metodolojik Yönerge Mektubu” hazırlanmaktadır. Bu belgelerden hareketle okullarda yıllık plan yapılmaktadır.

Ortaöğretim Kurumlarında Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı Konularının Öğretilmesinin Kavramsal Temelleri’nde bu derslerin amaç ve görevleri tanımlanmış, öğretiminin teorik temelleri ile metodolojik sistemi açıklanmıştır. Metodolojik Yönerge Mektubu ise 2023-2024 öğretim yılında okul öncesi ve 1-11. sınıflarda eğitim sürecinin organizasyonu hakkında materyaller içermektedir. Metodolojik Yönerge Mektubu, ortaöğretim kurumlarının müdürleri, öğretmenleri, metodolojistleri, eğitim departmanlarının başkanları ve uzmanları, eğitim alanındaki kalite güvence departmanları için hazırlanmıştır. Öğretmenler bu mektubu okul yılının başında alırlar. Mektubun amacı, ülkenin eğitim kurumlarına metodolojik destek sağlamaktır. Mektupta, 5-11. sınıflarda Kazak dili ve Kazak edebiyatı derslerinin öğretim özellikleri, öğrenim süreci ve değerlendirmeye yönelik bilgiler yer almaktadır.

Edebiyat öğretimi, edebiyat bilimindeki sistematik, netleşmiş bulgulara ve verilere, estetik-etik, felsefi temellere dayanır. İlkokulun edebiyat derslerinde oluşan bilgi, ortaöğretim sisteminde geliştirilmektedir. İlkokulda öğrencinin dünya görüşünü oluşturmak için edebî metinler kullanılırken ortaöğretim derslerinde sanatın doğasının bir formu olarak sunulmasına odaklanılarak bilişsel ve estetik amaçlı edebiyat öğretimi yapılmaktadır (Kavramsal Esaslar, 2022, s. 4).

Kazak Edebiyatı Dersi Örnek Öğretim Programı, yüksek eğitilmiş, gelişmiş düşüncelere sahip, düşüncelerini özgürce ifade edebilen, ortaya çıkan sorunları çözebilen ve gerçek hayatla uyumlu yenilikçi bir nesil yetiştirme konusunun gerçekleşmesine katkıda bulunur.

Program üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan “Genel Kurallar”da programın amacı, ana görevleri; ikinci bölüm “Kazak Edebiyatı Dersinin İçeriğinin Organizasyonu”nda dersin içeriği, çalışma yükü, sınıflara göre dersin temel içeriği, öğretilecek edebî eserlerin listesi ve öğrenme hedefleri sistemi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Genel Ortaöğretim Seviyesinin Sosyal-Beşerî Bilimler Yönündeki 10-11. Sınıflar İçin Kazak Edebiyatı Dersi Öğretim Programı’nın uygulanmasına yönelik “Uzun Vadeli Plan” yer almaktadır.

Programın amacı öğrencileri yaratıcı düşünmeye yönlendirmek; öğrencilerin düşüncelerini sözlü olarak serbestçe ifade etmelerine ve yazabilmelerine destek sağlama, kanıtlar sunma, karşılaştırma ve analiz yapma, değerlendirme becerilerini geliştirmektir. Öğrenciler, edebî türler üzerinde uygulamalar yaparak farklı türlerdeki yazma yöntemlerini öğrenirler.

Kazak Edebiyatı dersinin öğretiminin metodolojik temelleri eğitim felsefesi, eğitim psikolojisi ve pedagojik ilkelerle tanımlanır; bilişsel epistemoloji, mantık, aksiyoloji, sanat felsefesi (estetik) teorilerine dayanır.

Kazak Edebiyatı dersi, edebiyatı diğer sanat alanlarıyla (resim, tiyatro, sinema, müzik) karşılaştırabilen, düşüncelerini özgür, mantıklı, ustalıkla ifade edebilen bir insan yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca edebiyat öğretimi Kazak dili, tarih, Rus edebiyatı, coğrafya konuları, kültürel, sosyal ve eğitsel olaylarla bağlantılı olarak yapılmaktadır. Edebiyat biliminin gelişim sürecine yönelik olarak kültürel çalışmalar, tarih, sosyoloji, dil bilim, göstergebilim gibi bir dizi bilimsel alanın bütünleştirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Uluslararası eğitim eğilimine uygun olarak eğitimin bütünleştirici doğasına odaklanılmıştır.

Kazak edebiyatının öğretilmesinde, kültürel-tarihî değerlerin, geleneklerin ve göreneklerin tanıtılması, öğrencilerin dil kaynaklarının zenginleştirilmesi, edebî bilginin sürekliliği, bilgi içeriğinin tarihî niteliği, disiplinler arası ve disiplin içi iletişim kavramları temele alınmıştır.

Programda öğrencilerin “21. yüzyıl becerileri” olarak adlandırılan çeşitli yeterlilikleri kazanmalarına olanak verilir. Programda, öğrencilerde oluşturulması amaçlanan değer ve beceriler şöyle tanımlanmıştır:

- Değerler: yaratıcı ve eleştirel düşünme, iletişim yeteneği, başkalarının kültürlerine ve görüşlerine saygı göstermek, sorumluluk, dostluk ve başkalarına önem verme, yaşam boyu öğrenmeye hazır olma.

- Beceriler: eleştirel düşünme, bilgiyi yaratıcı bir şekilde kullanma yeteneği, sorunları çözme yeteneği, bilimsel araştırma becerileri, iletişim becerileri, bireysel ve grup hâlinde çalışabilme yeteneği, BİT becerileri (Bilgi ve İletişim Teknolojileri).

Programın içeriği üç ana beceri tarafından yönlendirilmektedir. Bunlar, “anlama ve cevaplama”, “analiz ve yorumlama”, “değerlendirme ve karşılaştırma” olarak belirlenmiştir.

Kazak Edebiyatı Dersi Örnek Öğretim Programı yüksek eğitilmiş, gelişmiş düşüncelere sahip, düşüncelerini özgürce ifade edebilen, ortaya çıkan sorunları çözebilen ve gerçek hayatla uyumlu yenilikçi bir nesil yetiştirme konusunun gerçekleşmesine önemli bir katkıda bulunur. Eğitim sisteminin hedefi genç neslin başarısı için eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, iş birliği ve etkili iletişim gibi temel becerileri geliştirmektir. “Konuyla ilgili derinlemesine akademik eğitim alan öğrenciler, eş zamanlı olarak işlevsel okuryazarlık ve deneyim konusunda uzmanlaşacak ve mezun olduklarında mevcut küresel ekonomide çalışmaya tamamen hazır olacaklardır.” (Kavramsal Esaslar, 2022, s. 7). Eğitim sürecinin organizasyonunda değer, etkinlik, kişi yönelimli ve iletişimsel yaklaşımlar temele alınmıştır. Kazak edebiyatının öğretiminin amacı bölümünde yer alan, öğrencileri insancıl, etik, estetik ve millî değerler konusunda yetiştirmek; dünya ve Sovyet klasiklerinin eserlerini incelemekle ilgili maddeler daimici ve esasici eğitim anlayışının izleri olarak görülebilir ancak programın genelinde yer alan aktif öğrenme, iş birliği, problem çözme, yaratıcılık, öğrencilerin bireysel özelliklerinin ön planda tutulması, öğretmenin süreçte rehber olması programın yapılandırmacı yaklaşımdan hareketle hazırlandığını göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle Kazak Edebiyatı Öğretim Programı’na ilerlemeci eğitim felsefesinin hâkim olduğu söylenebilir.

1.3. 10-11. Sınıflar İçin Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı

Kırgızistan’da genel eğitim okulları (10-11. sınıflar) için Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı, 2018’de Kırgız Cumhuriyeti Genel Eğitim Devlet Eğitim Standardı temelinde oluşturulmuştur. Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı ve Kırgız Eğitim Akademisi Teknoloji, Sanat ve Kültür Laboratuvarı tarafından hazırlanmıştır. Bu program, Kırgız Edebiyatı dersinin araçlarıyla sanat

eğitimi alanının amaçlarına uygun olarak öğretimin genel stratejisini belirlemekte ve dersin öğrenilmesi için gereklilikleri içermektedir.

Programda hazırlık ekibine yer verilmemiştir.

Kırgız Edebiyatı dersinin temeli, okulun ana öğretim dilinde Kırgız edebiyatının altın fonunu oluşturan edebî eserlerin okunması ve incelenmesi olarak belirtilmiştir. Kırgız edebiyatının altın fonu yani eski ve orta çağlardan kalma edebî miras örnekleri, millî folklor, şiirler, yazılı edebiyatın klasik eserleridir. Edebî eserlerin kabulü, analizi ve yorumlanması Kırgız, Rus ve Özbek edebiyatı eserlerindeki temaların, olay örgülerinin karşılaştırılması ve birleştirilmesine dayanan belirli okuma etkinliği yöntem ve türlerine dayanmaktadır (Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı, 2018, s. 6).

Programın yeniliği edebiyat dersinin ilk kez sanat eğitimi alanında yer almasıdır. Bu yenilik, dersin öğretiminin odağını soyut-bilimsel, ideolojik ve tamamen felsefî bir yaklaşımdan sanatsal bir yaklaşıma doğru değiştirmektedir. Bu, bir sanat eserinin edebî analizini yapmak yerine, onu estetik bir analizle değiştirmeye çalışmak için temel oluşturur.

Program, Kırgız Cumhuriyeti eğitim sisteminde eğitim sürecinin içeriğini ve yeni pedagojik koşulları düzenleyen eğitim programlarının ve ders kitaplarının yaratıcıları için bir rehber görevi görür.

Program, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Genel Hükümler”de belgenin durumu ve yapısı, temel düzenleyici belgeler sistemi, temel kavramlar ve terimlere; ikinci bölüm “Konu Kavramı” başlığı altında Kırgız edebiyatı öğretiminin amaçları ve hedefleri, Kırgız edebiyatı öğretiminin metodolojik temelleri, temel ve konu yetkinlikleri, temel ve konu yetkinlikleri arasındaki ilişki, içerik sütunları-eğitim materyalinin içerik alanlarına ve sınıflara göre dağılımı, disiplinler arası ilişkiler, geçici tematik sütunlara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde “Beklenen Öğrenme Çıktıları ve Değerlendirme”de öğrenme çıktılarının içerik alanlarına ve sınıflara dağılımı ve değerlendirme yöntemleri, dördüncü bölüm olan “Eğitim Süreci İçin Gereklilikler”de ise kaynak sağlama gereksinimleri ve teşvik edici bir öğrenme ortamı için gerekenler açıklanmıştır.

Programda 10-11. sınıflarda Kırgız edebiyatı öğretiminin amaçları “nitelikli okur yazar yetiştirmek ve öğrencilerin edebî eserleri okuma kültürünü geliştirmek, edebî eseri estetik olarak algılama ve sanatsal düşünceleri, kavramları ve fikirlerini şekillendirmek, etkili okuma yaratıcılığını teşvik etmek” olarak belirlenmiştir (Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı, 2018, s. 7).

Kırgız edebiyatı öğretiminin metodolojik temelleri; edebiyatın birbiriyle ilişkili öğretim ilkesi, çok kültürlülük ilkesi, metinleri anlama bilimi (Hermeneutik), değerler teorisi (Aksioloji), sanat algısı psikolojisine dayanır.

Eğitimin içeriğinde temel (tüm dersler için) ve konu (her ders için) olmak üzere iki seviyede yetkinlikler yer alır:

- Temel yetkinlikler, Devlet Eğitim Standardı’nda kişisel ve mesleki alanda insanlar tarafından kullanılan araç kategorisine (bilgilendirici medya, diğer insanlar ve insan grupları, bireysel kişilik kalitesi ve kişinin kendi yetenekleri) karşılık gelecek şekilde tanımlanmıştır. Eğitim sürecinde öğrenciler bilgi yetkinliği, sosyal ve iletişimsel yetkinlik, bağımsız organizasyon ve problem çözme yetkinliği kazanır.

- Konu yetkinliği, öğrencilerin edebiyat dersi bağlamında çeşitli bilgi, beceri ve yetenekleri kullanma ve bu bilgiyi ileri eğitimde pratikte kullanabilme yetkinliğidir. Bu sayede öğrenciler Kırgız Edebiyatı dersi yetkinliği kazanır. Bu, öğrencinin eğitim faaliyetinin kalitesini belirlemede en önemli yetkinlik olarak kabul edilir. Konu yetkinliği, ancak eğitim ve pratik

faaliyetlerde sürekli olarak uygulandığında başarılı bir şekilde oluşur. Öğrencinin yetkinliği ancak bir öğretmen bilgilendirici ve edebî metinlere ne tür eylemler yapması gerektiğini ve hangi içeriğe en fazla dikkat edilmesi gerektiğini anladığında gelişebilir. Kırgız edebiyatı öğretiminde yetkinlik tutumu yönlendirici rol oynamaktadır. 10-11. sınıflarda Kırgız Edebiyatı dersi konu yetkinlikleri dersin amacı ve işlevi ile tutarlı bir şekilde “okuma”, “değer-anlam” ve “edebî-yaratıcılık” olarak üç beceri alanından oluşur.

Programda üzerinde durulan bir diğer konu disiplinler arası ilişkilerdir. Disiplinler arası ilişkiler, Kırgız edebiyatı ile sanat eğitimi alanının ilgili konuları (Müzik, Görsel Sanatlar, Yerli ve Dünya Sanat Kültürü konuları) arasındaki bağlantıları vurgulamayı sağlar. Kırgız edebiyatının disiplinler arası ilişkileri daha çok ana dili ve ikinci dil, ikinci dilde okunan edebiyat, tarih, sosyal bilgiler ile ilgilidir.

Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı’nda, Kırgızistan’ın çok kültürlü bir toplum olması bağlamında diğer halkların kültürü hakkında bir anlayış oluşturmayı, diğer etnik gruplara karşı hoşgörüyü, diğer insanları anlama ve onlarla etkileşim kurma becerisini, yurttaşlığı ve Kırgızistan’ı birçok ulusun ortak evi olarak sevmeyi amaçlayan çok kültürlülük ilkesi benimsenmiştir. Bu ilkenin temelinde, iyi ya da kötü kültür kavramlarının olmadığı şeklindeki hümanist fikir yatmaktadır. Çok kültürlülük ve hümanist yönelim programda vurgulanan önemli konulardır. Programın hedefler bölümünde yer alan metinle çalışırken öğrencilerin düşünme etkinliklerini (karşılaştırma, analiz, değerlendirme, genelleştirme) geliştirme, öğrencilerin yaratıcılık faaliyetlerini teşvik etme ifadeleri üst düzey düşünme becerilerine önem verildiğini göstermektedir. Öğrencinin bireysel farklılıklarının ve gelişim özelliklerinin dikkate alınması, çok kültürlülük ilkesi, hümanist eğilim; öğrencinin aktif olması, süreç ağırlıklı değerlendirmeye yer verilmesi, birden fazla duyuya hitap eden araç ve gereçlerin (etkileşimli tahta, bilgisayar, projektör vb.) kullanılması, ulusal ve evrensel içeriklere yer verilmesi programın yapılandırmacı yaklaşımdan hareketle hazırlandığını ve programa ilerlemeci eğitim felsefesinin hâkim olduğunu göstermektedir.

1.4. Özbekistan Genel Ortaöğretim Millî Öğretim Programı-Edebiyat

Özbekistan Genel Ortaöğretim Millî Öğretim Programı, Özbekistan Cumhuriyeti Halk Eğitim Bakanlığı ve Cumhuriyet Eğitim Merkezi tarafından 2020’de hazırlanmıştır. Program, Özbekistan Cumhuriyeti’nde genel eğitim derslerinin öğretildiği kurumlarda edebiyat derslerinin organizasyonunun ana konularını, didaktik ilkelerini, amaçlarını, görevlerini, önceliklerini, edebiyatla ilgili pedagojik materyalleri tanımlayan ve faaliyetlerin geliştirilmesine temel teşkil eden resmî bir belgedir. Eğitim sisteminde edebiyat öğretiminin etkinliğini arttırmanın ana yönlerini belirlemektedir.

Programın hazırlık ekibinde dil ve edebiyat, felsefe alanlarındaki akademisyenler ve çok sayıda öğretmen yer almıştır.

Programın amacı ortaöğretim kurumlarında edebiyat eğitimini ulusal ve uluslararası standartlara uygun, nitelik açısından yeni bir düzeye çıkarmak, verimliliği sağlamak, öğrencilerin bağımsız düşünen, edebiyata ve yaşam olaylarına yaratıcı yaklaşımı olan, sanat zevkine sahip, yüce manevi niteliklere sahip çok yönlü bireyler olarak yetişmelerini sağlamanın yollarını belirlemektir. Bu amaçları belirlerken pedagoji, psikoloji, metodoloji ve edebiyat bilimindeki son gelişmelerden hareket eder.

Program beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Filoloji Bilimlerinin Tanımı”, ikinci bölümde “Okul Mezunlarında Filoloji Bilimleri Alanında Geliştirilecek Genel Yeterlikler”, üçüncü bölümde “Genel Ortaöğretimde Edebiyat Öğretimi Kavramı”, dördüncü bölümde 5-11. sınıflar için “Edebiyat Öğretim Programları” ve son bölümde “Değerlendirme” başlığına yer verilmiştir.

Birinci bölümde filoloji konularının ana dil, edebiyat, Özbek dili (başka dillerde eğitim yapılan okullar için), kardeş diller (Kazakça, Kırgızca, Tacikçe, Türkmençe, Karakalpak), Rus dili (yabancı dillerde eğitim yapılan okullar için Rusça ve Özbekçe) eğitim konularını kapsadığına ve aralarındaki ilişkiyi sağladığına değinilir. Öğrencilerin dil eğitimi ile elde ettikleri dört temel dil yeterliği vardır: dinleme/anlama, konuşma, okuma ve yazma.

İkinci bölümde filoloji bilimleri alanında okul mezunlarının geliştireceği genel yeterlikler yer alır. Öğrencilerin bu alanda geliştirmesi gereken iki temel yeterlik vardır: konuşma ve dil bilimi yeterliği. Bu bölümde filoloji yoluyla öğrencilerde temel yeterliklerin geliştirilmesine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Programın üçüncü bölümünde edebiyat konusunun eğitim sistemindeki yerine, kavramın amaçları ve hedeflerine, edebî eğitimin temellerine, edebiyat öğretimindeki sorunlara, edebiyat öğretiminin geliştirilmesine yönelik strateji ve öncelikli yönergeler, edebiyat biliminin öğretim-metodik sunumunun iyileştirilmesine yer verilmiştir. Bu bölümde edebiyat biliminde genel ortaöğretim mezunlarında aranan şartlarda genel ortaöğretimin sonunda öğrencilerin edebiyat bilimi ile ilgili 7 maddede sıralanan yeterliğe sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde edebiyat dersinin amaçları, görevleri, içeriği, yapısı, metodolojisi açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise derslerde değerlendirilecek yeterlikler, değerlendirme yöntemleri ve ölçütleri ele alınmıştır.

Programda edebiyat eğitiminin amacı “Edebî eserler aracılığıyla sağlam inançlara ve net duygulara sahip, bağımsız düşünen, yüksek zevkli, ahlaken gelişmiş, entelektüel açıdan olgun, başkalarının duygularını anlayabilen, kendi davranışlarını tarafsız bir şekilde değerlendirebilen bir kişinin manevi dünyasını oluşturmaktır.” şeklinde ifade edilmiştir.

Programda üzerinde durulan konulardan biri bütünlendiriciliktir. Filoloji bilimleri bloğundaki konular sosyal ve bilimsel konularla bağlantılı olarak öğretilmektedir. Eğer bir okuyucu, grafiklerdeki ödevleri mantıklı bir şekilde, eleştirel veya yaratıcı bir yaklaşımla ele alamıyorsa bu, okuma yetersizliğinin bir göstergesidir. Bu sebeple matematik, fizik ve astronomi, kimya, biyoloji, doğa ve coğrafya, bilgisayar ve bilgi teknolojileri, tarih bilimlerindeki başarıları doğrudan filoloji bilimlerindeki başarılarıyla ilgilidir.

Programda edebiyat öğretiminin öğrencilerin bilgi, iletişim, güzellik ve iyilikleri hissetme, zevk alma ve kötülükten nefret etme becerilerini geliştirmesi gerektiği ve öğrencilerin kişiliklerini geliştirmeye katkı sağladığı görüşü yer alır. Aynı zamanda edebiyat öğretiminin içeriği bölümünde edebî metinler aracılığıyla öğrencilerde iyi ahlaki nitelikler oluşturmayı sağlayan bir öğretim programının gerekliliği vurgulanır. Edebiyat eğitimi sürecinde öğrencilerin ulusal ve evrensel ahlaki değerlere dayalı olarak yetiştirilmesine yönelik etkili yöntemlerin tanıtılmasının bir gereklilik olarak görülmesi programda karakter gelişimine önem verildiğini göstermektedir. Öğrencilerin ahlaki değerlere, kültürel mirasa, iyi kişilik özelliklerine sahip olmasına önem verilmektedir. Ayrıca üzerinde durulan bir diğer husus öğrencilerin yaş, zihin ve cinsiyet özelliklerinin dikkate alınması gerektiğidir. Öğrencilerin bağımsız, eleştirel ve mantıksal düşünme ve yaratıcılık yeteneklerinin geliştirilmesi; sanat eserlerinin özünü kendilerinin anlamalarına, eseri kendileri için keşfetmelerine fırsat verilmesi; öğretmenlerin ilgili sınıfın koşullarını dikkate alarak (sadece eseri okumak ve gerçek bilgileri ezberlemek değil) eserin analizine olanak sağlayacak şekilde saat ayırması önerilmiştir. Öğrencinin eğitimin merkezinde olması ve keşfederek öğrenmesi, bu süreçte öğretmenin öğrenciye rehber olması, toplumsal ve kültürel değerlerin üzerinde durulması, öğrencinin çevresiyle girdiği etkileşim sonucu öğrenmesi, gruplar hâlinde çalışılması programın yapılandırıcılıktan hareketle hazırlandığını gösterir. Programın genelinden hareketle programın felsefesine ilerlemeciliğin hâkim olduğu söylenebilir.

2. Türk Devletleri Teşkilatına Üye Ülkelerde Ortaöğretim Edebiyat Öğretim Programlarının İçeriğine Yönelik Bulgular

Bu bölümde programın içerik ögesine yönelik belirlenen ölçütler verilmiştir. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın ortaöğretim edebiyat öğretim programları tabloda belirtilen ölçütlerden hareketle değerlendirilmiştir.

Tablo 1.

İçerik Ögesi Ölçüt Tablosu

Ölçütler	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan
İçerik hedeflere/kazanımlara uygun olarak hazırlanmış mı?	Evet	Evet	Evet	Evet
İçerik-hedef/kazanım ilişkisini gösteren belirtke tabloları hazırlanmış mı?	Yıllık planda verilmiştir.	Evet	Evet	Evet
İçerik analizi yapılmış mı? / Ünite analiz tabloları hazırlanmış mı?	Yıllık planda verilmiştir.	Evet	Evet	Evet
Programda hedef/kazanım-içerik ve zamanlama tabloları var mı?	Yıllık planda verilmiştir.	Kısmen	Hayır	Evet
İçerik düzenlenirken içerik düzenleme yaklaşımlarından faydalanılmış mı? (Doğrusal, sarmal, çekirdek ve diğerleri)	Evet	Evet	Evet	Evet
İçerik çağdaş bilgileri içeriyor mu?	Evet	Evet	Evet	Evet
İçerik seçiminde öğrencilerin ilgisi, bilişsel, duyuşsal ve devinsel gelişim özellikleri dikkate alınmış mı? (Öğrenciler için anlamlı mı?)	Evet	Evet	Evet	Evet
İçerik konu alanı ile ilgili temel/ önemli konuları kapsıyor mu?	Evet	Evet	Kısmen	Kısmen
İçerik düzenlemesinde ilkelere uyulmuş mu? (Somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora vb.)	Kısmen	Evet	Kısmen	Kısmen
Programın uygulanması için belirlenen öğretim süresi uygun mu? (Haftalık ders saati)	Hayır	Kısmen	Kısmen	Hayır

2.1. Azerbaycan

Programda içerik hedeflere/kazanımlara uygun olarak seçilmiştir. İçerik-hedef/kazanım tablosunu gösteren belirtke tabloları, içerik analizi/ünite analiz tabloları ve hedef/kazanım-içerik ve zamanlama tabloları hazırlanmıştır. Ancak bu tablolar programdan ayrı hazırlanan Genel Ortaöğretim Sınıfları İçin Edebiyat Konusuna İlişkin Yıllık Planlama Örneği'nde verilmiştir. Bu tablolar her iki sınıf düzeyi için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Planda içerik standartları, konu, saat, edebiyat ders kitabı ve öğretmen için metodik materyallerdeki sayfa numaraları yer almaktadır. Azerbaycan Edebiyat Öğretim Programı'nın içeriği Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.**Azerbaycan Edebiyat Öğretim Programı'nın İçeriği**

10. Sınıf	
Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı	Söz sənətimiz-mənəvi sərvətimiz Azerbaycan Şifahi Halk Yaratıcılığı
Eski Azərbaycan Edebiyatı (En eski çağlardan 13. yüzyıla kadar)	Kitabi-Dədə Qorqud: Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy Nizami Gəncəvi: İskəndərnamə
Orta çağ Azərbaycan Edebiyatı (13-16. yüzyıllar)	İ. Nəsimi: Sığmazam Ş.İ. Xətayi: Dəhnamə M. Füzuli: Məni candan usandırdı... M. Füzuli: Leyli və Məcnun
Yeni Dönem Azərbaycan Edebiyatı. I. Aşama (17-18. yüzyıllar)	Koroğlu: Həmzənin Qıratı qaçırması M.P.Vaqif: Pəri
Yeni Dönem Azərbaycan Edebiyatı. II. Aşama (19. yüzyıl)	Q.Zakir: Badi-səba, mənim dərdi dilimi... M.F.Axundzadə: Hekayəti-müsyö Jordan həkimi-nəbatat və dərviş Məstəli şah caduküni-məşhur" M.F.Axundzadə: Aldanmış kəvakib Aşıq Ələsgər: Dağlar S.Ə.Şirvani:Guş qıl... N.Vəzirov: Müsibəti-Fəxrəddin
11. Sınıf	
Azerbaycan Edebiyatında Eleştirel Gerçekçilik ve Romantizm Dönemi (19. yüzyılın 90'larından 1920'ye kadar)	C.Məmmədquluzadə:Anamın kitabı M.Ə.Sabir: Neyləyirdin, ilahi H.Cavid: İblis Ə.Cavad: Səsli qız
Güney Azərbaycan Edebiyatı	M.Şəhriyar: Türkün dili
Sovyet Dönemi Azərbaycan Edebiyatı (1920-1991)	C.Cabbarlı: Oqtay Eloğlu S.Vurğun: Vaqif R.Rza: Qızılgül olmayaydı... Mir Cəlal: Açıq kitab
Azerbaycan Edebiyatında Millî Öze Dönüş ve Bağımsızlık Aşaması (1960'lar-1990'lar)	İ.Əfəndiyev: Xurşidbanu Natəvan İ.Şıxlı: Dəli Kür
Bağımsızlık Dönemi Çok Yönlümlü Azərbaycan Edebiyatı	B.Vahabzadə: Şəhidlər
Dünya Edebiyatından Seçmeler	Ç.Aytmatov: Gün var əsrə bərabər...

Programda içerik düzenlemesi kronolojik esaslara göre yapılmıştır. Edebiyat tarihinde derin izler bırakmış ve bir ekol oluşturmuş sanatçıların yaratıcılığına bu sınıflarda daha çok müracaat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Konular, tarihi-edebî bilgileri ortaya koymanın yanı sıra edebiyatın gelişim sürecini, değişimini ve ardıllığını yansıtmaktadır. 10-11. sınıflarda tarihi-edebî ilkeler temelinde edebiyat öğretimi yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlayış bilinenden bilinmeyene ilkesiyle çeliştiği için “İçerik düzenlemesinde ilkelere uyulmuş mu?” ölçütüne “kısmen” cevabı verilmiştir.

Yıllık planda edebî dönemler, bu dönemlerde öne çıkan yazar/şair ve eserlere yer verilmiştir. Planda, öncelikle edebî dönem hakkında genel bilgiye, daha sonra yazarın hayatına, yaratıcılık yoluna ve eserin tahliline yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İçerikte, Azerbaycan edebiyatının önde gelen yazar/şair ve eserleri, “Dünya Edebiyatı” başlığı altında Türk dünyası edebiyatlarından Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel* adlı eseri verilmiştir.

Programda 10 ve 11. sınıfın başında bir önceki dönemin tekrarının yapılması içerik düzenlemesinde sarmal programlama yaklaşımından, konuların kronolojik olarak verilmesi ise doğrusal programlama yaklaşımından yararlanıldığını göstermektedir.

Genel eğitim veren kurumlarda 10 ve 11. sınıflarda Edebiyat dersi haftalık 2 saat olarak belirlenmiştir. 10. sınıfta birinci yarıyılın başında 9. sınıfta mart-haziran aylarında yapılanların tekrarı için 3 saat ayrılmıştır. 11. sınıfta da birinci yarıyılında 10. sınıfta mart-haziran aylarında yapılanların tekrarı için 3 saat ayrılmıştır.

2.2. Kazakistan

Programda içerik hedeflere/kazanımlara uygun olarak seçilmiştir. İçerik-hedef/kazanım tablosunu gösteren belirtke tabloları hazırlanmıştır. Hedef/kazanım-içerik ve zamanlama tabloları 10 ve 11. sınıf için düzenlenmiştir. Her iki sınıf düzeyi için tablo 4 çeyreğe ayrılmıştır. Tabloda bölüm adları, okutulacak eserler, beceriler ve öğrenme hedeflerine yer verilmiştir. Kazak Edebiyatı Öğretim Programı'nın içeriği Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.

Kazak Edebiyatı Öğretim Programı'nın İçeriği

10. Sınıf		
Bölüm	Yazar/Şair	Eser
Şiir, Sözün Sultanı	Abay Qunanbayulı	Segizayaq (Segiz ayak), Öleñ-sözdiñ patşası, söz sarası (Şiir-sözün sultanı, sözün özü) Könilim qayttı dostan da, duşpannan da (Gönlüm dosttan da, düşmandan da soğudu) Sabırsız, arsız, erinşek (Sabırsız, Arsız, Tembel) Qalıñ elim, qazağım, qayran jurtım (Kalabalık halkım, Kazağım, hayran yurdum) Bolıs boldım, mineki (Muhtar Oldum İşte) Lay swğa may bitpes qoy ötkenge (Geçmişe yağ eklenmez) Abaydñ qarasözderi (Abay'ın kara sözleri) On jetinşi söz (On yedinci söz) Otız ekinşi söz (Otuz ikinci söz), Otız üşinşi söz (Otuz üçüncü söz), Eskendir (İskender)
Prozadaki Sanatsal Düşünce	Jüsipbek Aymawıtulı Äbiş Kekilbaev	Aqbilek (Akbilek) Añızdñ aqrı (Efsanenin Sonu)
Efsaneyle İşlenen Sanatlı Söz	Muxtar Mağawın Şiñğıs Aytmatov Ulıqbek Esdäwlet	Şaqan-Şeri (Şakan-Şeri) Alğaşqı ustaz (İlk Öğretmen) Biz Türkilerimiz (Biz Türkleriz)
Zamanın, Dönemin Şahsiyeti	Qabdeş Jumadilov Şaxımarden Q. Qusayınov Şerxan Murtaza	Tağdır (Kader) Tomiris (Tomris) Täwekel toy (Riskli Düğün)
11. Sınıf		
Tarihin Tuşlarına Basarak	Säken Seyfwllin İliyas Esenberlin Asqar Süleymenov	Sır sandıq (Sır Sandık) Qahar (Kahar) Biesatar (Besatar)
Anlayış ve Bilgelik	Qasım Amanjolov Smağul Elwbay	Özim twralı (Kendim hakkında) Jalğan dünïe (Yalan Dünya)
Asırlık Eser	Muxtar Äwezov	Abay jolı (Abay Yolu)
Edebiyattaki Eleştiri Ustası	Tumanbay Moldağaliev Talasbek Äsemqulov Ernest Miller Kheminguey	Bawırlar (Kardeşler) Bektorınıñ qazınası (Bector'ın Hazinesi) Şal men teñiz (Yaşlı Adam ve Deniz)

Her iki sınıf için konular dört bölüme ayrılmıştır. İçerik düzenlemesi zirve şahsiyetleri esas olarak yapılmıştır. Öğretim programında 19-20. yüzyıl Kazak edebiyatının önde gelen yazar/şair ve eserlerine; Türk dünyası edebiyatlarından Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un *İlk Öğretmen* ve Batı edebiyatından Ernest Hemingway'in *Yaşlı Adam ve Deniz* adlı eserine yer verilmiştir.

Programda, Bloom Taksonomisi'ne tam hâkimiyet teorisi ve sanat eserinin tam olarak öğretilmesi ilkesinden hareket edildiği için az sayıda esere yer verilmiştir. 21. yüzyılın yeni insanının zevkine hitap edebilecek, heyecan verici sorulara cevap verebilecek nitelikli edebî eserlere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu özellikler öğrencilerin, yazarın eserdeki fikrini tam olarak anlamalarını, onu kapsamlı bir şekilde çözümleme yeteneğini ve okuma becerilerini geliştirmelerini sağlamaktadır.

Programda yer alan eserlerin tamamının okunması zorunludur. Bir eseri tam anlamıyla okuyup çözümleyebilen bir öğrenci, sınıfta öğrendiği tüm yöntem ve metotları kullanarak okuduğu eseri kendi başına yansıtabilir, yorumlayabilir ve değerlendirebilir demektir. Öğrencide bir sanat eserini okuma konusunda böyle bir edebî beceri oluşturulduğunda diğer şair ve yazarların biyografilerini ve eserlerini bağımsız olarak okuyup analiz etmeleri de sağlanmış olacaktır.

Programda konunun içeriği bilgi, birikim ve becerilerin miktarı, öğrencilerin yaş özelliklerine ve bilişsel yeteneklerine göre belirlendiği; her sınıfta okutulacak eserler seçilirken çağdaş çocuğun bilişsel özellikleri dikkate alındığı ifade edilmiştir.

Programda sarmal içerik düzenleme yaklaşımından yararlanıldığı belirtilmiştir. Her çalışmadan önce kısa bir özet, sarmal gelişim ilkesine dayanarak her sınıf için öğrencilerin beceri oluşumu ve geliştirilmesine yönelik bir eğitim hedefleri sistemi ve her konunun temel bilgi içeriği verilmiştir.

Çeyreklerde bölümlere ve bölümlerde konulara göre saat dağılımı öğretmenin takdirine bırakılmıştır. Çeyrek boyunca sanat eserlerinin öğretilmesine ayrılan saat sayısı, işin hacmine, eğitim hedeflerinin kolaylığına ve karmaşıklığına bağlı olarak öğretmenin kendisi tarafından belirlenir. 10 ve 11.sınıflar için Kazak Edebiyatı dersi haftalık 3 saat olarak belirlenmiştir.

Öğrencileri Kazak edebiyatı konusunda kitap okumaya ve konuşma dillerini geliştirmeye teşvik etmek için, dönem ve yaz tatillerinde çalışma programı için edebî eserlerin listesi sunulmuştur.

2.3. Kırgızistan

Programda içerik hedeflere/kazanımlara uygun olarak seçilmiştir. İçerik-hedef/kazanım tablosunu gösteren belirtke tabloları hazırlanmıştır. İçerik analizi yapılmıştır. Eğitim materyalinin içerik bölümlerine ve sınıflara bölünmesine yönelik bir tabloya yer verilmiştir. Bu tabloda eserin genel özellikleri, eserin yapısı ve konunun ana kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Ancak programda hangi konu için ne kadar süre ayrıldığına yönelik bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple “Programda hedef/kazanım-içerik ve zamanlama tabloları var mı?” ölçütüne “hayır” cevabı verilmiştir. Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı'nın içeriği Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.*Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı'nın İçeriği*

İçindekiler	10. Sınıf	11. Sınıf
1. Edebî kahramanın karakteri	Edebiyatın ortaya çıkışı. Dünyayı tanımanın bir yolu olarak mitoloji. Kahramanlar hakkındaki mitler. Eski Devirlerdeki Mitolojik Kahraman. Destan, eski dönemlerden kalma bir eser. Kırgız halkının kahramanlık destanı “Manas”. Yeniden Doğuşun Adamı. Lirik bir karakterin görüntüsü. Şairlerin şiirlerinde imgeler. Romantik kişilik. Yazar ve anlatıcı. Gerçekçi karakter. Dünya edebiyatında “ölümsüz karakter”	Edebiyatın gelişimi ve insan temsili. 20. yüzyılın başlarındaki edebiyatta insan ideali.
2. Edebî şekil (olay örgüsü, kompozisyon, türler)	Edebî köken. Mitoloji, folklor, edebiyat. Kırgız halkının “Manas” destanının sanatsal özelliği. Farklı milletlerin destanlarında karakter yaratma ilkeleri: benzerlikler ve farklılıklar. 9. yüzyıl edebiyatındaki kökenler ve türler.	Edebî yönlerin ve akımların çeşitliliği. Şiir ve nesir. Kırgız yazarların yaratıcı diyalektiği
3. Edebî söz	Edebî sözlerin destandaki rolü. Trajedi sanatı, komedi sanatı.	20. yüzyıl edebiyatında yazarın üslubunun sanatsal özellikleri. Kırgız edebiyatının folklor temelleri. Kırgız yazar ve şairlerin eserlerinin poetikasının imge ve duygu zenginliği.
4. Yazar (yazarlık, edebî dünya)	Homeros destanı ile Kırgız destanının dünyası. Eski Çağ destanlarındaki insan. Rönesans trajedilerindeki sorunlar ve bunların okuyucular tarafından algılanması. Şiirde edebî dünya. Klasik edebiyat dünyasında fanilik ve sonsuzluk. 19. yüzyıl edebiyatında insan kavramı.	20. yüzyıl edebiyatında gerçekçilik. Yeni edebiyat akımları. Kırgız edebiyatının oluşumu. Romanın sanatsal dünyasında Kırgız yaşamının gerçekliği. Kırgız yazarların edebî üsluplarının özelliği. Ana temalar, sorunlar, gelenekler ve yenilik. Kırgız edebiyatının gelişim yolları.

Programda içerik kronolojik esaslara göre tarih-edebiyat temelinde verilmiştir. Hangi dönemde hangi eserin verileceği net olarak belirtilmemiş ancak seçilecek eserlerin taşınması gereken ölçütler verilmiştir. Bu sebeple içerik seçiminde esnek davranıldığı, kitaplarda hangi yazar/şair ve eserlerin yer alacağına ilişkin kararın kitap yazarlarına bırakıldığı söylenebilir.

Bölümler kazanım tablosunda yer alan içerik sütunlarına göre düzenlenmiştir. Edebiyatın ortaya çıkışından 20. yüzyıl Kırgız edebiyatına kadar olan konuların edebî kahramanın karakteri, edebî şekil, edebî söz ve yazar açısından ele alınacağı belirtilmiştir. İçeriğin geçmişten günümüze kronolojik olarak verilmesi bilinenden bilinmeyene ilkesiyle çeliştiği için “İçerik düzenlemesinde ilkelere uyulmuş mu?” ölçütüne “kısmen” cevabı verilmiştir.

Konular kronolojik olarak verildiğinden içerik düzenlemede doğrusal programlama yaklaşımından yararlanıldığı söylenebilir.

Programda okulda öğretilecek sanat eserlerini seçmenin temel ölçütleri yüksek sanatsal değer, hümanist yönelim, öğrencinin kişiliği üzerinde olumlu bir etki, çocuğun yaşına ve gelişimine uygunluk ayrıca Kırgız Cumhuriyeti'nin yerel eğitim deneyimi ve kültürel-tarihî geleneklerin dikkate alınması olarak ifade edilmiştir. Sanat eserlerini okumak, öğrencilerin gelişimi için bir araç olarak görülmektedir. Bu sebeple öğrencinin edebî gelişimi ve yaşı dikkate alınır,

ilköğretim sınıflarında aldığı okuma eğitimine dayandırılır; genel gelişimi, dünya görüşünün oluşumu ve ahlaki değerlerin gelişimi ile doğrudan ilgilidir.

Kırgız dilinde eğitim veren genel eğitim okullarda 10 ve 11. sınıflarda Kırgız Edebiyatı dersi haftalık 3 saat olarak belirlenmiştir.

2.4. Özbekistan

Özbekistan Edebiyat Öğretim Programı'nda içerik hedeflere/kazanımlara uygun olarak seçilmiştir. İçerik-hedef/kazanım tablosunu gösteren belirtke tabloları hazırlanmıştır. Konu planlaması sınıf düzeylerine göre saat dağılımıyla birlikte verilmiş ancak hangi konuda hangi kazanımın verileceğine yönelik bir bilgi verilmemiştir. Bu sebeple "İçerik-hedef/kazanım ilişkisini gösteren belirtke tabloları hazırlanmış mı?" ölçütüne "hayır" cevabı verilmiştir. Özbekistan Edebiyat Öğretim Programı'nın içeriği Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.

Özbekistan Edebiyat Öğretim Programı'nın İçeriği

10. Sınıf	
Sözlü Halk Edebiyatı ve Eski Edebiyattan Örnekleri	Alpomish (Alpamış)
Orta Asır Edebiyatı Manzaraları	Yusuf Xos Hojib: Qutadg'u bilig (Kutadgu Bilig) Alisher Navoiy: Xamsa (Hamse) Farhod va Shirin (Ferhat ve Şirin) Boborahim Mashrab: G'azallar (Gazeller) Orta asır dünya edebiyatından Migel de Servantes: Don Kixot (Don Kişot)
18. 19. Yüzyıllarda Özbek Edebiyatı	Muhammad Rizo Ogahiy: G'azallar (Gazeller) Özbek klasik edebiyatında kadınlar: Nodira, Anbar Otin, Dilshodi Barno 19. yüzyıl aydınlanma edebiyatı: Furqat, Muqimiy, Zavqiy 18. 19. yüzyıllarda dünya edebiyatından Aleksandr Pushkin: Yevgeniy Onegin
20. Yüzyıl Özbek Edebiyatı	Fitrat: Abulfayzxon (Abulfayz Han) 20. yüzyıl dünya edebiyatından Erix Maria Remark: G'arbiy frontda o'zgarish yo'q
11. Sınıf	
20. Yüzyılın Edebiyat Manzaraları (devamı)	Abdulla Qodiriy: O'tkan kunlar (Geçmiş Günler) Cho'lpon: Kecha va kunduz (Gece ve Gündüz) Mixaıl Bulgakov: Ityurak (Köpek Kalbi) veya Ölümçül Yumurtalar Hamid Olimjon'un şiirlerinden örnekler Oybek: Qutlug'qon (Kutlu Kan) Erkin Vohidov'un şiirlerinden örnekler Abdulla Oripov'un şiirlerinden örnekler Chingiz Aytmatov: Asrga tatigulik kun yoki Qiyomat yoki Kassandra tamg'asi (Gün Olur Asra Bedel veya Kıyamet veya Kassandra Damgası) Rauf Parfi'nin şiirlerinden örnekler Gabriel Garsiya Markes: Moviy rang itning ko'zlari (Mavi Köpeğin Gözleri)
Bağımsızlık Dönemi ve Modern Edebiyat Sahneleri	Ulug'bek Hamdam: Muvozanat (Denge) Erkin A'zam: Jannat qaydadir yoki Jiydalidan chiqqan Jo'raqul (Cennet nerededir ya da Jiydalidan çıkan Jo'raqul) Faxriyov va Halima Ahmad şiirlerinden örnekler, Isajon Sulton hikâyelerinden örnek Zulfiya Qurolboy qizi hikâyelerinden örnek, Sirojiddin Rauf va Oydiniso şiirinden örnekler

Programda içerik düzenlemesi kronolojik esaslara göre yapılmıştır. Geçmişten günümüze kronolojik olarak Özbek ve dünya edebiyatının önde gelen yazar/şair ve eserlerine yer verilmiştir. Bu anlayış bilinenden bilinmeyene ilkesiyle çalıştığı için “İçerik düzenlemesinde ilkelere uyulmuş mu?” ölçütüne “kısmen” cevabı verilmiştir.

Programda her dönem için öncelikle dönemin edebiyatının gelişim eğilimlerini özetleyen bilgilerin verilmesi, daha sonra eserin türüne yönelik önemli kavramların açıklanması gerektiği belirtilmiştir. Bu aşamadaki temel pedagojik amaç sanat eserlerinin analizi yoluyla öğrencilerde iyi ahlaki nitelikler oluşturmaktır. Eserlerin seçiminde filolojik ölçütler yerine pedagojik ölçütlerin ön planda tutulduğu, eserlerin farklı düzeydeki öğrencilerin yaşlarına, zihinsel yeteneklerine ve entelektüel gelişim düzeylerine ne kadar uygun olduğu ve hangi ahlaki niteliklerin oluşturulabileceğinin dikkate alındığı ifade edilmiştir.

Her sınıfta edebî eserler ve didaktik materyaller, ifade biçimi, biçimsel yakınlık, tema, dil özellikleri, tür çeşitliliği dikkate alınarak yerleştirilmiştir. Malzemelerin düzenlenmesinde mümkün olduğunca basitten karmaşığa gitme ve tür çeşitliliğini koruma ilkesi takip edilmiştir. Öğrencilerde ulusal ve dünya edebiyatının kapsamı hakkında genel bir fikir oluşturulmasına da önem verilmiştir. Bu eserlerin incelenmesi, ulusal Özbek edebiyatının küresel edebiyatın ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermeye yöneliktir. Aynı zamanda öğrencilerde güzel ahlakın oluşmasında dünyadaki iyi sanat örneklerinin de ilgi odağı hâline getirilmesine dikkat edilmiştir. Öğretmenin dünya ve Özbek edebiyatları arasındaki yakınlığa, ortaklığa ve yaratıcı bağa dikkat etmesi ve öğrencilerin dikkatini gelişimlerinin benzer yönlerine çekmesi gerekmektedir.

Programın içeriğinde Batı edebiyatından Miguel de Cervantes’in *Don Kişot*, Alexander Puşkin’in *Yevgeniy Onegin*, Erich Maria Remarque’un *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*, Mihail Bulgakov’un *Köpek Kalbi*, Gabriel Garcia Marquez’in *Mavi Köpeğin Gözleri*; Türk dünyası edebiyatlarından Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel*, *Kıyamet* ve *Kassandra Damgası* eserlerine yer verilmiştir.

Programda konular Özbek halk edebiyatından günümüze doğru kronolojik olarak verildiğinden içerik düzenlemede doğrusal programlama yaklaşımından yararlanıldığı söylenebilir.

Eğitim dili Özbekçe olan genel eğitim kurumlarda 10 ve 11. sınıflarda Edebiyat dersi haftalık 2 saat olarak belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin ortaöğretim düzeyinde kullanılmakta olan edebiyat öğretim programları incelenmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemine uygun bir biçimde yürütülmüştür. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’da ortaöğretim düzeyinde edebiyat öğretiminde kullanılmakta olan programları belirlenmiştir. Buna göre Azerbaycan Cumhuriyeti Ortaöğretim İçin Edebiyat Dersi Öğretim Programı, Genel Ortaöğretim Seviyesinin Sosyal-Beşerî Bilimler Yönündeki 10-11. Sınıfları İçin Kazak Edebiyatı Dersi Örnek Öğretim Programı, 10-11. Sınıfları İçin Kırgız Edebiyatı Öğretim Programı ve Özbekistan Genel Ortaöğretim Millî Öğretim Programı-Edebiyat içerik açısından değerlendirilmiştir.

Azerbaycan öğretim programının içeriği kronolojik esaslara göre hazırlanmıştır. 10 ve 11. sınıfın başında bir önceki dönemin tekrarının yapılması içerik düzenlemesinde sarmal programlama yaklaşımından, konuların kronolojik olarak verilmesi ise doğrusal programlama yaklaşımından yararlanıldığını göstermektedir. 10 ve 11. sınıflarda edebiyat dersi haftada 2 saattir. Programın ve ders kitaplarının içeriği göz önünde bulundurulduğunda ders saati sayısının yetersiz olduğu görülmüştür.

Kazakistan öğretim programının içeriği zirve şahsiyetleri esas olarak hazırlanmıştır. İçerik düzenlemede sarmal programlama yaklaşımından yararlanılmıştır. Programda, Bloom Taksonomisi'ne tam hâkimiyet teorisi ve sanat eserinin tam olarak öğretilmesi ilkesinden hareket edildiği için daha az sayıda esere yer verilmiştir. 10 ve 11. sınıflar için Kazak Edebiyatı dersi haftada 3 saattir.

Kırgızistan öğretim programında içerik kronolojik esaslara göre tarih-edebiyat temelinde verilmiştir. Hangi dönemde hangi eserlerin verileceği belirtilmemiş ancak seçilecek eserlerin taşınması gereken ölçütler verilmiştir. Edebiyatın ortaya çıkışından 20. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı'na kadar olan konuların edebî kahramanın karakteri, edebî şekil, edebî söz ve yazar açısından ele alınacağı belirtilmiştir. İçerik düzenleme yaklaşımlarından doğrusal programlama yaklaşımı kullanılmıştır. 10 ve 11. sınıflarda Kırgız Edebiyatı dersi haftalık 3 saat olarak belirlenmiştir.

Özbekistan öğretim programında içerik kronolojik esaslara göre hazırlanmıştır. Geçmişten günümüze kronolojik olarak Özbek ve dünya edebiyatının önemli yazar/şair ve eserlerine yer verilmiştir. Konuların Özbek halk edebiyatından günümüze doğru kronolojik olarak verilmesi içerik düzenlemede doğrusal programlama yaklaşımından yararlanıldığını göstermektedir. 10 ve 11. sınıflarda Edebiyat dersi haftalık 2 saat olarak belirlenmiştir. Programın ve ders kitaplarının içeriği göz önünde bulundurulduğunda ders saati sayısının yetersiz olduğu görülmüştür.

Programlar içerik açısından karşılaştırıldığında Azerbaycan, Kırgızistan ve Özbekistan'da içerik geçmişten günümüze kronolojik esaslara göre, Kazakistan'da zirve şahsiyetlere göre hazırlandığı görülmüştür. Programlarda içerik düzenleme yaklaşımlarından Kırgızistan ve Özbekistan'da doğrusal, Kazakistan'da sarmal ve Azerbaycan'da sarmal ve doğrusal programlama yaklaşımı birlikte kullanılmıştır. Haftalık edebiyat ders saati Azerbaycan ve Özbekistan'da 2, Kazakistan ve Kırgızistan'da 3 olarak belirlenmiştir. Azerbaycan ve Özbekistan'da programın uygulanması için belirlenen öğretim süresinin yetersiz olduğu görülmüştür.

Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin edebiyat öğretim programlarında yer alan ortak yazar/şair ve metinler karşılaştırıldığında ülkelerin tamamında Cengiz Aytmatov'a; Kazakistan, Kırgızistan'da Ernest Hemingway'e; Kazakistan ve Kırgızistan'da Muhtar Avezov'a ve eserlerine yer verildiği görülmüştür. Batı edebiyatından yazar ve eserlere en çok Özbekistan öğretim programında yer verilmiştir. Teşkilata üye ülkeler içerisinde Türk dünyası edebiyatlarından ortak yazar/şair ve metinlere yönelik içeriklerin yetersiz olduğu görülmüştür.

- Azerbaycan ve Özbekistan'da programın uygulanması için belirlenen öğretim süresi artırılabilir,
- Azerbaycan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın öğretim programlarında bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa ilkeleri göz önüne alınarak konular öğrencilerin daha kolay anlayabileceği günümüz yazarlarından/şairlerinden seçilerek başlatılabilir,
- Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan öğretim programlarında Batı edebiyatından yazar ve eserlere daha fazla yer verilebilir,
- Kırgızistan öğretim programında hangi dönemde hangi eserlerin verileceğine yer verilebilir,
- Teşkilata üye ülkelerde ortak dil ve edebiyat, kültür bilinci oluşturmak amacıyla programlarda Türk dünyası edebiyatlarına daha fazla yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Cumhuriyeti (2009). *Eğitim Hakkında Kanunu. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararnamesi*. <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/tehsil-haqqinda-azerbaycan-respublikasinin-qanunu> sayfasından erişilmiştir.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Sorunları Enstitüsü (2013). *Azerbaycan Cumhuriyeti ortaöğretim için edebiyat konulu öğretim programı (müfredat)-(V-XI. Sınıflar)*. Bakü.
- Bilen, M. (2006). *Planlamadan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Çelik, T. (2013). *Dil ve edebiyat öğretimi*. Ankara: Anı.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde program geliştirme: kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erden, M. (2011). *Eğitim bilimlerine giriş*. Ankara: Arkadaş.
- Ibray Altınsarin Millî Bilimler Akademisi (2022). *Ortaöğretim kurumlarında Kazak dili ve Kazak edebiyatı konularının öğretiminin kavramsal temelleri*. Nur-Sultan.
- Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kavcar, C. (1994). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı (2022). *Genel eğitimin organizasyonu için ilköğretim, temel ortaöğretim ve genel ortaöğretim düzeylerinin seçimine ilişkin model programları*, Nur- Sultan.
- Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Hakkında Kanun (2023). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747&pos=523;-54#pos=523;-54 sayfasından erişilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti'nde Genel Okul Eğitiminin Devlet Eğitimi Standardı (2022). <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kq/96691/30?cl=ky-kq> sayfasından erişilmiştir.
- Kırgız Cumhuriyeti'nin devlet dili hakkında (2023). <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kq/112618?cl=ky-kq> sayfasından erişilmiştir
- Marshall, J. (1994). *Anadili ve yazın öğretimi*. (C. Külebi, Çev.). Ankara: Başak.
- Özbekistan Cumhuriyeti Hukuku Eğitim Hakkında Kanunu (2020). <https://lex.uz/uz/docs/-5013007#-5013200> sayfasından erişilmiştir.
- Özbekistan Cumhuriyeti Halk Eğitimi Bakanlığı (2020). *Özbekistan Genel Ortaöğretim Millî Öğretim Programı-Edebiyat*. Taşkent.
- Özçelik, D. A. (2016). *Ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sönmez, V. (2020). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara: Anı.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler"*. Ankara: Alkım.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri "yeni yaklaşımlar"*. Ankara: Akçağ.